

Bir Zamanlar Bilimkurguydu...

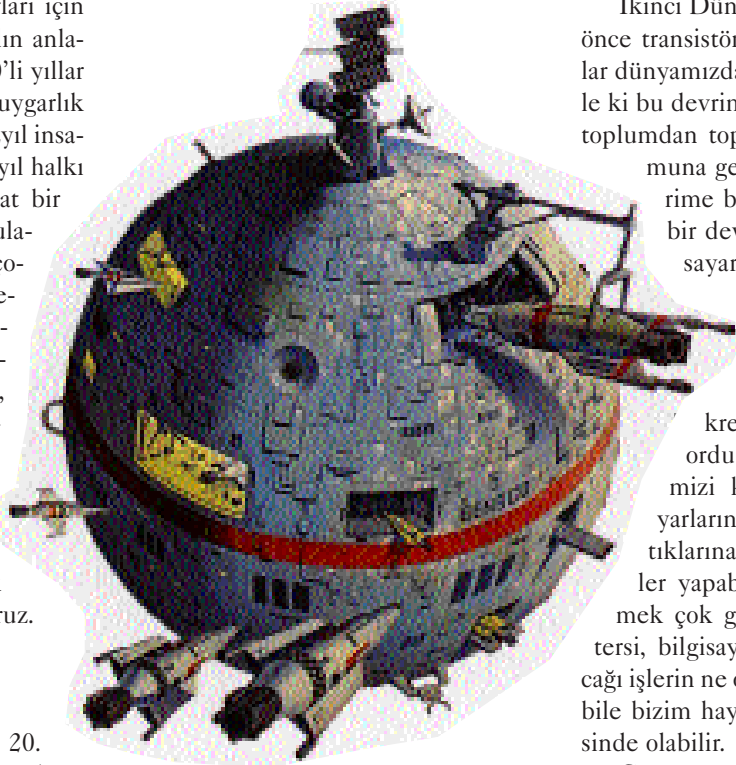
20000

Gerri sayım başladı. Birçok insan heyecanla 2000 yılının gelmesini bekliyor artık. Belki birçokları zamanın insan buluşu olduğunu , 2000 yılının yalnızca miladi takvime göre 2000 yılı olduğunu düşünmüyor bile. İnsanların aklında yeni bir yüzyıla, hatta binyle, yepyeni bir çağa başlama düşüncesi var. Bu çağ, yıllardır bilimkurgu yazarlarının geleceğini haber verdikleri bir çağ; bilimsel ve teknolojik yeniliklerle insan yaşamının günümüzden çok daha iyi olacağını vaat edildiği bir çağ. Bir bakıma bu, insanın ertelediği umutlarının gerçekleşeceği, sorularına yanıtlar beklediği bir altın çağ. İşte bu yüzden geri sayım başladı. Paris'te Eiffel Kulesi'nin üzerindeki elektronik panoda 2000 yılına kaç gün kaldığı insanlara her gün anımsatılıyor. 2000 yılını bekliyoruz. Dünyaya üzerindeki birçok insan, genç, yaşlı, kadın, erkek, aynı merak ve heyecanla, umutla, hatta belki korkuyla, yüreklerindeki her neyse onunla 2000 yılını bekliyor.

2000 yılı bilimkurgu yazarları için bir semboldür. Gelecek bin yılın anlatıldığı öykülerde 2000 ve 2000'li yıllar yüksek teknolojinin, ileri bir uygarlık düzeyinin sembolüdür. 21. yüzyıl insanı, başka bir deyişle ikinci binyıl halkı bizden daha mutlu, daha rahat bir yaşam sürecektir bilimkurguculara göre. Bu aslında hepimizin çocuklarımıza bırakmayı isteyeceğimiz bir gelecek. Öyle ki gelecek kuşakların robotların yardımıyla en zor işleri başardıkları, yıldızların çevresinde dolaştıkları ve gelişmiş bilgisayarların yaşamı kolaylaştırdıkları bir dünya bırakmak isteriz onlara. Bunu hem düşünüyor hem de gerçekleştirmek için çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Kısa 20. Yüzyıl

Eric Hobsbawm, "Kısa 20. Yüzyıl" adlı kitabında gerçekte çoktan yeni bir çağa girdiğimizi duyuruyor bize. 20. yüzyıl, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden soğuk savaşın bitip Sovyetler Birliği'nin dağılmasına dek süren bir zaman dilimini kapsıyordu Hobsbawm'a göre. Ona göre 20. Yüzyıl çoktan bitmiş yerine yeni bir çağ başlamıştır. Bu çağda artık, 20 yüzyılda tasarlanan düşlerin gerçekleştirilmesine başlanmıştır. Aslında bunu bir süre-

cin parçası olarak görebiliriz. Endüstri devrimiyle başlayan buluşlar çağı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, teknolojiyi evlere taşımaya başladı. Savaş sırasında kullanılmak üzere geliştirilen teknoloji artık gündelik yaşamda sıradan insanın hizmetindeydi. Bu, insanların yaşamını bir daha geri dönüşü olmayacak bir biçimde etkileyip değiştirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, önce transistörler ardından bilgisayarlar dünyamızda bir devrim yarattı. Öyle ki bu devrim belki de avcı-toplayıcı toplumdaki toprağa bağlı tarım toplumuna geçilmesini sağlayan devrime benzeyen oldukça köklü bir devrimdi. Bugün bir bilgisayarla saniyelerde yapılan işler bundan 50 yıl önce yapılıyordu haftalar sürebilirdi. Bilgisayarlar bugün bizim kredi kayıtlarımızı, okul ve ordu kayıtlarımızı, vergilerimizi kontrol ediyor. Bilgisayarların bugün bizim için yaptıklarına bakarak gelecekte neler yapabileceklerini tahmin etmek çok güç değil. Belki de tam tersi, bilgisayarların gelecekte yapacağı işlerin ne olduğunu tahmin etmek bile bizim hayal gücümüzün çok ötesinde olabilir.

Günümüzde ülkemizdeki insanların yaşamak için gerekli olduğunu düşündüğü şeyler geçmiştekenden çok farklıdır. Oysa bunlar yüzyıllar boyunca neredeyse hiç değişmeden kalmıştı. 20. yüzyıl insanların yaşama alışkanlıklarını devrimsel bir biçimde değiştirdi; bir buluşlar çağı oldu. Sıradan bir Türk ailesinin evinde bugün televizyon ve buzdolabı vazgeçilmezdir artık. Çamaşır ya da bulaşık makinesi evlere

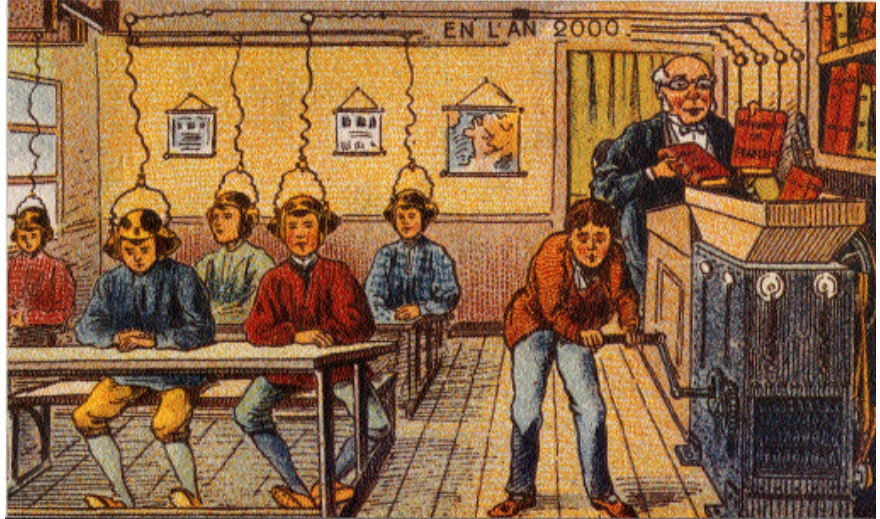
kolaylıkla girebilir. Ama bilgisayarlar genellikle öncelikli değildir. Eskiden yalnızca zengin evlerinde bulunan telefon ya da televizyon gibi araçlar bugün normal bir yaşam için zorunlu hale geldi. İşte bütün bunlar teknolojinin yaşantımızı ne kadar etkilediğinin göstergeleri değil midir?

Bilimkurgu yazını ve günümüzdeki bilimsel gelişmeleri karşılaştırdığımızda, 2000 yılından beklediğimiz gelişmelerin hemen hepsinin neredeyse yavaş yavaş gerçekleştiğini görüyoruz.

Yaşadığımız çağda sahip olduğumuz bilgi ve teknoloji geçmiş çağların çok ötesinde. Öyle ki, bundan birkaç yüzyıl önce yaşayan insanların düşlerini bile kuramayacağı gelişmeler, bizim gündelik hayatta kullandığımız sıradan şeyler oldu.

Bu, aynı zamanda, sahip olduğumuz teknoloji ve bilim bugün ne kadar hızlı bir tempoyla gelişiyor olursa olsun, bunun çok yeni olduğunun bir göstergesidir. Gelişmeyi sürdürüyoruz. Bununla birlikte sorulması gereken soru bu gelişmenin ne kadar süreceğidir. Ne kadarlık bir gelişme insan için yeterlidir? Bu sorunun yanıtı kuşkusuz çok öznel olabilir. Dedelerimiz için yeterli olan teknoloji bizim için yeterli görülebilir bugün.

21. yüzyıl denildiğinde akla gelen teknolojik gelişmeler aslında çok belli. Bilimkurgu yapıtlarında yıllardır işlenen gelişmelerdir bunlar. Uzay yol-

1900'lü yılların başında çizilen bu resimde, 2000 yılında eğitimin nasıl olacağı anlatılmış. Bir öğrenci kıyma makinesine benzer bir aletin içinde kitapları öğretürken, bilgiler öğrencilerin kafasına kablolar aracılığıyla ulaştırılıyor.

culukları, gündelik yaşamımızda kullanacağımız robotlar, ışın silahları, uzaydaki koloniler bu konuların başlıcaları.

Peki bilimkurgu yazarlarının 2000'li yıllar için düşlediği gelişmeler gerçek olabilecek mi? Bunun yanıtını aramak için günümüz dünyasına bakmak yeterli olabilir. Geçmişte bilimkurguya özgü olan birçok düşlemsel şeyin bugün gerçekleştiğini görmek gelecek için de umut veriyor.

1947 yılında ABD'de Gallup tarafından yapılan bir ankette o güne değin yapılan en büyük buluşun hangisi olduğu sorulmuştu. O zamanki yanıtlar şöyle olmuştu:

Verilen yanıtlar	%
Elektrik ve elektrikli araçlar	29
Atom Bombası	17
Radyo	12
Tekerlek	6
Uçak	6
Telefon	4
Otomobil	4
Buhar makinesi	2
Radar	2
Baskı makinesi	2
Çamaşır makinesi	1
Televizyon	1

Ankete katılanların geri kalanı ya yanıt vermemiş ya da başka yanıtlar vermiş. Bugün bu ankete verilecek yanıtlar arasına girebilecek daha popüler buluşlar ortaya çıkmış olabilir. Söz gelimi bilgisayarlar ya da internet gibi eklemeler yapılabilir bu listeye. Peki bu anket 2010, 2020, 2030 vb. yıllarda yapılsa acaba neler eklenirdi bu listeye?

Robotlar 2000'li yıllarda yapılan bir ankette bu listede belki de üst sıralarda yer alabilir. Düş gücüyle gerçekleri kıyaslayalım. İlk robot öyküsünü yazan Karel Capek'ten günümüze değin birçok yapıta konu oldu robotlar. Bunlardan biri de Philip Dick'in Blade Runner: Bıçak Sırtı adlı yapıtı. Androidler elektrikli koyun düşler mi? sorusunu soran Dick, 1968 yılında yazdığı bu kitabında robot gelişimini şöyle anlatıyor:

"Uzayda kolonileşmeyle bağlantılı olarak yeni bir savaş silahı geliştirildi: Sentetik Özgürlük Savaşçısı oluşturul-

Science et le Vie adlı Fransız dergisinin 1924 yılında yayımlanmış iki sayısının kapağı, o günlerde geleceğin nasıl düşüldüğünü gösteriyor.

du. Yabancı bir dünyada varlığını sürdürebilen insan benzeri bir robot, yani organik bir android. Birleşmiş Milletler yasalarının gözetiminde kolonilere her göç eden insan, seçtiği bir android tipine otomatikman sahip oluyordu. 1990'lara gelindiğinde tıpkı 1960'ların Amerikan otomobilleri gibi akıl almaz çeşitte android tipi ortaya çıkmıştı."

1990'lı yılların sonunda, 2000'e az bir zaman kalmışken ne uzaya açılıp koloniler kurduk, ne de herkesin evinde bir robot var. Ama gelecekte sahip olabileceğimizin belirtileri var. Voyager ya da Galileo gibi uzay araçlarıyla Güneş Sistemi'ni araştırdık, önce Ay'a gittik, sonra Mars'a insansız bir uzay aracı gönderdik. Henüz ev tipi robotlarımız yok ama insanların denetiminde bazı robotlar otomotiv sanayiinde ya da tıpta kullanılabilir.

Konuya karşıt bir açıdan da bakabiliriz. Her şeyin robotlar ya da makinelerce kontrol edilmesini insanlar nasıl karşılayacaktır? Birçok insan bu duruma pek sıcak bakmıyor. Sözümlenmiş yapılan anketler gösteriyor ki, insanlar yeni doğan bebeklerini ne kadar gelişmiş olursa olsun bir robota teslim etmeyi asla düşünmüyor-

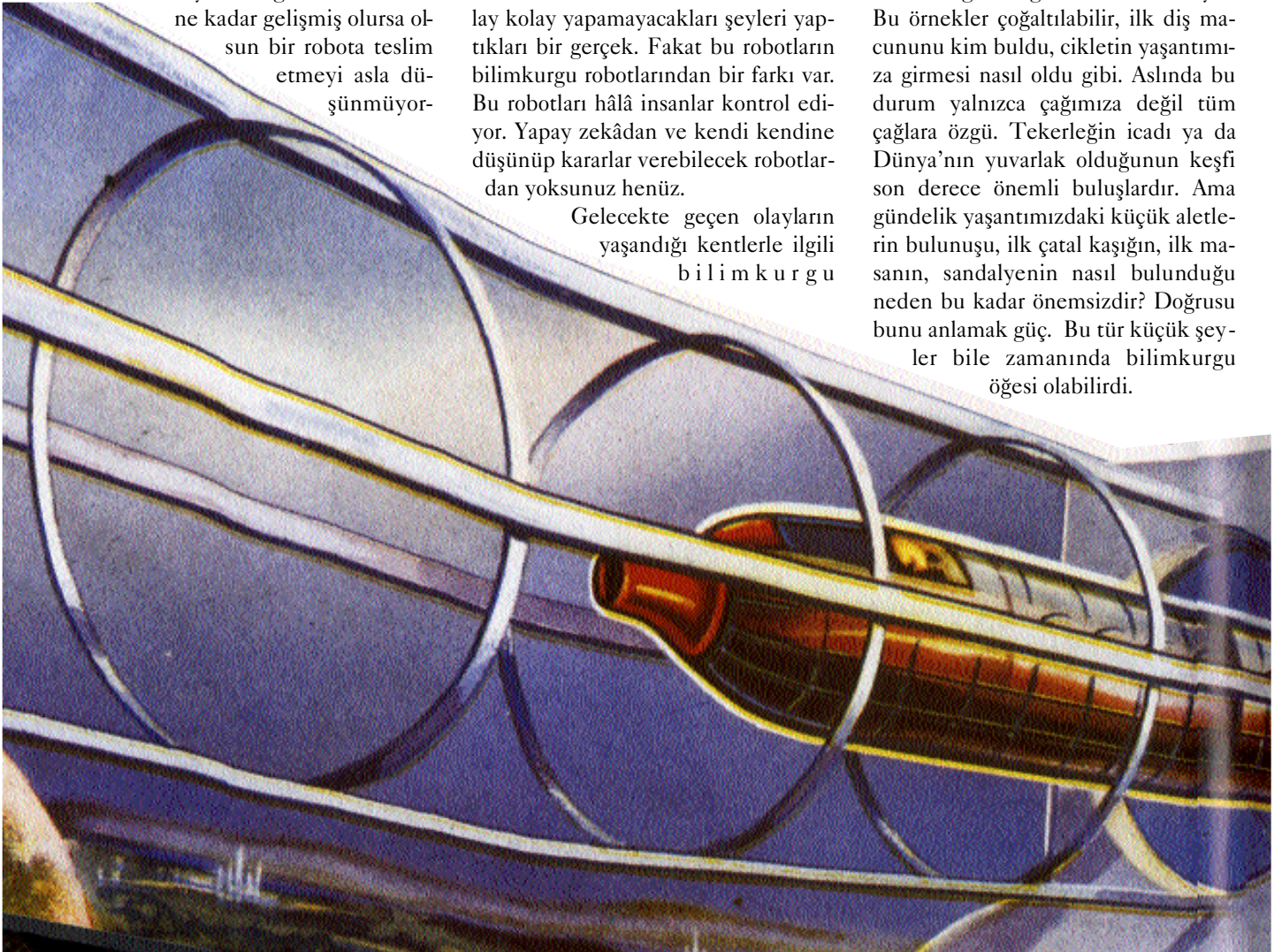
lar. Paramızı bir yere kadar bankadaki bilgisayarlara emanet edebiliyoruz: eğer işin içinde insan kontrolü varsa. Bir gün gelip de robot yargıçlar savcılar ya da avukatlarla yargılanıp, robot açıcıların yemeğini yemeye başlasaydık neler olurdu acaba?

Bugün birçok alanda robot adını verdiğimiz makineler yaşamın birçok alanında karşımıza çıkıyorlar. Bunlar son derece becerikliler. İnsanların kolay kolay yapamayacakları şeyleri yaptıkları bir gerçek. Fakat bu robotların bilimkurgu robotlarından bir farkı var. Bu robotları hâlâ insanlar kontrol ediyor. Yapay zekâdan ve kendi kendine düşünüp kararlar verebilecek robotlardan yoksunuz henüz.

Gelecekte geçen olayların yaşandığı kentlerle ilgili
b i l i m k u r g u

ürünlerinde sıkça karşılaştığımız temalardan biri geleceğin çok kalabalık ve olağanüstü yükseklikteki gökdelenlerle dolu kentleridir. Asansörün icadı yukarı doğru gelişmeyi sağlayarak kentin gelişmesine ve apartmanların, gökdelenlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Kentin yatay değil de yukarı doğru gelişmesine olanak veren asansörler mimaride ve kentleşmede bir devrim yarattı. Öyle ki bu devrim kent arazisinin ekonomik değerlendirilmesinde vazgeçilemeyecek bir unsurdur.

Bilimkurgu yazarları bize geleceği anlatırlarken hep büyük şeylerden, dev gelişmelerden söz ederler. Uzay gemileri, ışın silahları, robotlar gibi temalarla neredeyse bütün bilimkurgu yapıtlarında karşılaşırız. Oysa yaşantımızda küçük, gündelik kullanımı olan şeylerin bulunuşu daha fazla yer tutar. Söz gelimi Ladislav Biro'nun tükenmez kalem bulması göze batmasa da çağımızın önemli buluşlarından biridir. Kâğıt mendilleri ya da tuvalet kâğıdını ilk kimin kullandığını bilmiyoruz ama Ay'a ayak basan ilk astronotun Armstrong olduğunu herkes biliyor. Bu örnekler çoğaltılabilir, ilk diş macununu kim buldu, cikletin yaşantımıza girmesi nasıl oldu gibi. Aslında bu durum yalnızca çağımıza değil tüm çağlara özgü. Tekerleğin icadı ya da Dünya'nın yuvarlak olduğunun keşfi son derece önemli buluşlardır. Ama gündelik yaşantımızdaki küçük aletlerin bulunuşu, ilk çatal kaşığın, ilk masanın, sandalyenin nasıl bulunduğu neden bu kadar önemsizdir? Doğrusu bunu anlamak güç. Bu tür küçük şeyler bile zamanında bilimkurgu ögesi olabilirdi.

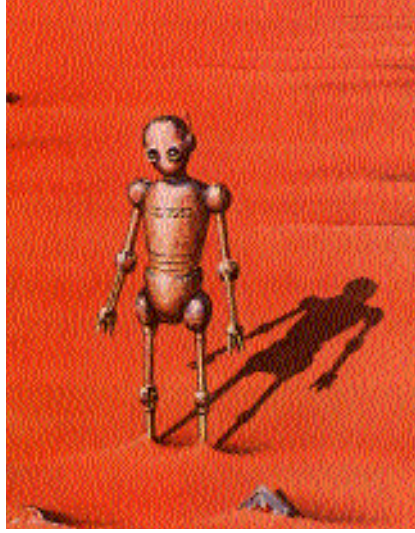

2000'lere Doğru İletişim

Bilimkurguda işlenen konulardan biri de iletişimdir. Günümüzde oldukça yüklü bir bedel ödesek de, iletişim kurmak için yaptığımız araçlar oldukça başarılılar. Bundan yalnızca bir yüzyıl önce iki insan konuşmak istese yapacakları tek şey yüz yüze gelip konuşmaktı. Uzak akrabalar, evlilik, doğum, ölüm gibi haberleri paylaşmak isteselerdi bilgi alışverişi haftalar ya da aylar sürebilirdi. Telefonun bulunması bu durumu değiştirdi. Şu anda birbirinden yüzlerce hatta binlerce kilometre uzak olan insanlar birbirleriyle anında iletişim kurabilmektedirler.

1900'lerde insanlar sevdikleri şarkıları duymak için onların notalarını almak ve piyanoda çalmak zorundaydılar. İlk olarak fonograf (gramofon) daha sonra da radyo insanların eğlence anlayışlarını hızla değiştirdi. Radyo ayrıca spor, drama, haber ve mizahı da her kesime taşıdı. Artık insanlar evlerinde de eğlenebilecekti. Bugün insanlar sevdikleri müziğe bir düğmeye basarak ulaşabiliyorlar. Televizyonun bulunmasıyla ses görüntüyle birleşti ve muhteşem olaylar evlerde görünmeye başladı. Bu, aslında bilimkurgunun bilimsel gerçeğe dönüşmesiydi.

Peki gelecekte ne olacak? Bilim yaşantımızı daha nasıl değiştirebilir? Günümüzde bilimadamları lazer ve

holografiyle deneyler yapıyorlar. Bu deneylerin sonucunda belki televizyonlarımız dikdörtgen kutularından kurtulacak ve görüntü odamızda üç boyutlu olarak belirecek. Aktörlerin, sporcuların ve diğer ünlülerin evinizde canlı gibi olduğunu düşünün bir...

Bütün bunların sağladığı kolaylığın yanı sıra madalyonun bir de öteki yüzü var. Günümüzde iletişim yolu olarak kullandığımız telefon, televizyon, radyo, internet artık bizi insanlarla ortak bir mekanda yüzyüze gelmekten alıkoyuyor. Öyle görünüyor ki eski moda yüz yüze kişisel iletişimi kaybettik.

Bazı insanlar elektronik merakımız yüzünden insanlıktan çıktığımızı düşünüyor ve televizyon, internet vb. araçların bağımlısı olduğumuzu söylüyor. Diğer bir grup insanın sorduğu

ise şu: İnsanlık nerede bitiyor ve makine nerede başlıyor.

Zamanla birlikte değişmesi beklenen şeylerden biri de değer yargılarımızdır. Bugün toplumumuza son derece ters gelen bir şey gelecekte son derece normal olarak kabul edilebilir. Söz gelimi bugün toplumumuzun en temel olan ve toplumsal yaşamımız için ideal kabul edilen aile, gelecekteki toplumlar için ideal olmayabilir. Bir baba, bir anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipi, gelecekte bambaşka bir yapıya bürünebilir.

Sözgelimi aile bireyleri birbirleriyle yalnızca televizyon ekranları aracılığıyla görüşen ve çocuk yapma işini otomatik kuluçka makinelerine terketmiş bir toplumsal yapıya dönüşmüş olabilir. Belki de bunun tam tersi olacak, geniş aileler yeniden rağbet görecektir. Ya da annelik babalık kavramları ortadan kalkacak çocuklar tüm toplumun gözettiği bireyler olacaklardır. Bunların hepsi de yalnızca bir varsayım, bir öngörüdür ibaret kuşkusuz.

Değer yargılarının bir parçası da insanın toplumsal statüsüdür. Gelecekte insanların statü ve üstünlük sembolleri ne olabilir? Birkaç yıl öncesine kadar cep telefonları bir üstünlük göstergesiydi. Gelecekte insanların statülerini gösteren çok daha ilginç şeyler olabilir. Sözgelimi, üç boyutlu televizyon ya da özel bir uzay gemisi; canlı türlerine karşı bilinçsiz tutumumuz sürdürülürse ger-

1930'lu yıllardan 2000'lere bir bakış. O yıllarda henüz bilimkurgu yapıtlarını süsleyen otoyol, metro gibi ulaşımın temel öğeleri günümüzde son derece sıradan gerçekler. 2000'li yıllara hazırladığımız şu günlerde geçmişteki düşlerin yavaş yavaş gerçekleştiğini görüyoruz.

çekten yaşayan, yapma olmayan bir ağaç, ya da elektronik olmayan bir evcil hayvan vb.

Geleceğin bize sunduğu vaatlerden biri de sonsuz gençlik ve kalıcı güzelliğin sırrıdır. Aslında ortaçağ şövalye öykülerinde karşımıza çıkan gençlik pınarı, ölümsüzlük çeşmesi ya da Shangri-la gibi söylencelerin bilimkurguya uyarlanmasıdır bunlar. Bu tür bilimkurgu yapıtlarında insanoğlu, gelişmiş tıp, kimya vb.gibi bilimlerin yardımıyla yaşlanmanın ve hatta ölümün bile çaresini bulmuştur.

Günümüzde ortalama yaşam süreleri uzamaktadır. Geçmiş çağlarda torununu görmeden ölen birçok insan vardı. 1700'lü yıllarda 30 yıl olan ortalama yaşam süresi günümüzde yaklaşık 70 yıldır. Gelecekte birçok kuşağın bir arada yaşadığı toplumsal düzenler de kurulabilir anlamına gelmektedir bu.

Gelecekbilim

Günümüzden 2000'li yıllara bakarken kullandığımız araçlardan biri de fütürizm yani gelecekbilimdir. Gelecekbilim toplumsal bilimlerde, gelecekteki gelişmeleri tahmin edebilmek amacıyla bugünkü yönelimleri inceleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıktı. Bununla birlikte gelecekbilimin spekülatif ve betimleyici boyutları ütopyacı yazına, hatta bilimkurguya dayandırılabilir. Bu yaklaşımın metodolojisi ikinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru geliştirilen teknolojik tahmin yöntemine dayanır. 1950'lerde California'daki Rand Corporation'da Herman Kahn ve bir grup çalışma arkadaşı silahlardaki gelişme ile askeri stratejilerdeki ilişkileri inceleyebilmek için senaryo tekniği adını verdikleri bir yöntem geliştirdiler. Grup, bu

teknikle olası bir nükleer savaşın sonuçlarını inceledi.

1965 yılında ABD'de Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi, "Toplumsal modelleri önceden bilmek, yeni kurumlar tasarlamak ve seçeneysel programlar önermek" amacıyla 2000 Yılı Komisyonu'nu kurdu. Bu komisyonun 1967 yılında sunduğu rapor ABD'de hazırlanan ilk geniş çaplı gelecekbilimsel çalışma oldu.

1972 yılında Massachussets Teknoloji Enstitüsü'nden (MIT) Dennis Meadows ve arkadaşları uluslararası düzeyde önemli iş adamlarını bir araya getiren Roma Klübü'nün hazırladığı çalışmaya dayanarak "Büyümenin Sınırları"nı yayımladılar. Bu yayın gelecekbilimin kamuoyunda geniş ilgi görmesini sağladı. Rapor, çeşitli küresel sosyoekonomik eğilimlerin etkileşimiyle ilgili bir bilgisayar modelinden türetilmiş varsayımları konu alıyordu. Sonuç olarak, yetersiz gıda üretimi ve doğal kaynakların tükenmesi ile birlikte nüfus artışı, endüstriyel büyüme ve çevre kirliliğinin bugünkü hızlarıyla sürmesi durumunda dünya düzeninin çökeceğini öngörerek, Thomas Maltus'u çağırıştırıyordu. Bu eğilimleri dengelemek için sonsuz büyüme inancını yeniden sorgulayan devrimsel bir düşünceye ihtiyaç olduğu da bu raporda belirtilmişti. Rapor da ayrıca nüfus artışının sıfıra indirilmesi, çevre kirliliğinin denetiminin artırılması, yeniden kazanım düzeni kurulması, daha dayanıklı ve kolay onarılabilir mal üretimi, tüketimden çok hizmete yönelik bir ekonomik yapı oluşturulması öneriliyordu.

Gelecekbilimciler çalışmalarından ötürü birçok kişilerce eleştirildi. Eleştiriler, onların modellerinin çok sınırlı örnekler olduğunu ve bu modellere bakılarak çözümlenmeler yapmanın

çok da anlamlı olamayacağı yönündeydi. Bir başka eleştiri de bu modellerin öznel ve tarafsızlıktan uzak oluşuydu. Buna karşılık gelecekbilimciler kendilerini savundular. Modellerindeki bazı güçlükleri kabul ediyorlardı ama matematik, ekonomi, çevre araştırmaları ve bilgisayar bilimleri gibi çeşitli alanlardan türetilen çözümlerinin bu alanlardaki son gelişmelerden dolayı daha da sağlıklı yürütüleceğini düşünüyorlardı.

Karşı ütopyacılar karamsar bir yorumla dünyanın gelecekte çok katı kurallarla yönetilen birer diktatörlük olabileceğini düşünmüşlerdi. Belki de haklıydılar. O dönemin Hitler, ya da Stalin benzeri liderleri insanlara başka bir gelecek vaat etmiyorlardı. Karşı ütopyalarda herkes Nazi Almanyası'nı andırır biçimde tek tip giyiniyor, tek tip düşünüyor her şeyiyle tek tip görünüyordu. Eğer tarih biraz daha farklı gelişmiş olsaydı, İkinci Dünya Savaşı müttefiklerin değil de Nazilerin zaferiyle sonuçlansaydı gerçekleşmesi olasılığı yüksek bilimkurgulardı bunlar. Dünya'ya Hitler ve Stalin ideolojileri hakimken bu tür yapıtların yazılması normaldi. Bunun gösterdiği bir sonuç ise geleceğe bakışımızın çerçevelerini çizen ölçüttür aslında. Bu, geleceği içinde bulunduğumuz koşullar içinde düşünüp tasarlayabildiğimizdir. Bilimkurgu bu yönüyle geçmişten geleceğe bakmaktır; bir gözümüz 2000'e bakarken diğeri bugünü görüyor demektir.

Gökhan Tok

Kaynaklar:
Dick, P., *Bıçak Sırtı*, Çev: Damla Işık, Kavram Yayınları, 1996
Hollister, B., *You and Science Fiction*, National Textbook company, 1989
Lambourne, R., *Close Encounters? Science and Science Fiction*, Adam Hilger, 1990

